

*Терецький В. І.,
к.ю.н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін,
Харківський національний університет
внутрішніх справ*

ПОДАТКОВИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ І ПОДАТКОВІ ВІДНОСИНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Потреба в єдиному кодифікованому податковому документі, норми якого будуть однозначні й зрозумілі, назріла вже давно. Цьому мало сприяти прийняття вперше за історію України Податкового кодексу. Однак через стислі терміни розроблення і прийняття цього законодавчого акта, а також деякі інші причини Податковий кодекс України виявився недосконалим.

Ухвалений Податковий кодекс України дозволив оптимізувати систему податків, скасував деякі з них (з 43 залишилося 23), певною мірою унеможливив ухилення від сплати податків тощо. Але, аналізуючи текст Податкового кодексу України, доходимо висновку про недостатню кількість проведених консультацій з юристами, аудиторами, бухгалтерами. Податковий кодекс України містить норми, які можна тлумачити неоднозначно, або вони суперечать одна одній. Отже, документ переповнений колізіями та суперечностями, без усунення яких робота підприємців значно ускладнюється. Як приклад можна навести передостанні зміни до Податкового кодексу України Законом від 07.07.2011 р. № 3609-17 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України», якими врегульовано значну кількість локальних норм з метою полегшити здійснення підприємницької діяльності.

Прийняття Закону № 3609-17 істотно не впливає на усунення дисбалансу правового статусу платника податків і держави в подат-

кових відносинах, не усуває в цілому зобов'язувального характеру Податкового кодексу України, не наділяє платника податків будь-якими значущими правами. Але Закон містить ряд норм, які, без всякого сумніву, є важливими для платників податків, тому що суттєво впливають на їх окремі права та обов'язки (тим більше в контексті затвердження змін відносно спрощеної системи оподаткування). Водночас в акті містяться положення, які йдуть врозріз із деклараціями уряду про підтримку бізнесу. Так, уряд, всупереч забороні змінювати ставки податків серед року, ініціював прийняття парламентом норми про збільшення з 1 серпня 2011 року ставки збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства з 1% до 1,5%. Різниця невелика, але це є порушенням принципу стабільності оподаткування (ст. 4.1.9 Кодексу), що вказує на ігнорування урядом норм чинного податкового законодавства. Отже, Податковий кодекс України поки що не виконує свого ключового завдання – формування ефективного та прогнозованого фіскального простору. Крім того, нестабільна фіскальна система підриває основу бюджетної моделі країни, провокує політичну незбалансованість та соціальну напруженість у суспільстві. Втім такий перманентний процес доопрацювання Податкового кодексу України дійсно спрощує бюрократичні процедури, у яких потопує український бізнес, і є позитивним для податкової системи й податкових правовідносин у цілому, адже будь-яка робота над помилками робить документ більш ефективним та якісним.

Важливо, щоб будь-які зміни чи доповнення до чинного Податкового кодексу України приймалися шляхом ретельного багатоетапного обговорення та узгодження відповідних податкових норм із підприємцями, профспілками, професійними асоціаціями й експертами. Тому законодавцю необхідно прислухатися до громадської думки, орієнтуватися на експертну думку та бути сприйнятливим до критики. У будь-якому випадку колізії, властиві Податковому кодексу України, вимагають якомога швидшого внесення до нього змін.

Вирішення складних податкових колізій можливе шляхом створення податкової системи з базовими положеннями, де Податковий кодекс України буде єдиним цілісним нормативно-правовим актом, який регулюватиме всі аспекти правовідносин, пов'язаних зі збором та розподілом податків. Прикладами можуть бути такі країни, як США, Франція, де діють ґрунтовні податкові кодекси, що містять повне податкове право.

Незважаючи на проведену кодифікацію, вітчизняна система оподаткування поки що залишається ускладненою, заплутаною, суперечливою та нестабільною. Хоча відомо, що сам собою Податковий кодекс України не є гарантом стабілізації податкових відносин, оскільки вимагає розроблення ефективних механізмів реалізації на практиці норм, які він містить. Разом з тим Податковий кодекс України покликаний підняти державні органи і платників податків на новий рівень відносин, культивувати усвідомлення того, що добровільна сплата податків – це закономірне явище.

Зміст податкової реформи має полягати у такому. Потрібно якнайшвидше відмовитися від радянської доктрини відносин між державою і платниками податків, за якою держава – це суб'єкт, що має значний обсяг прав, зокрема право нав'язувати свою волю платнику, а платник – суб'єкт, який має виключно обов'язки (і, як виняток, права, необхідні для реалізації цих обов'язків). Держава, звичайно, має керувати, але платник податків повинен мати достатньо механізмів та інструментів, щоб обстоювати свою позицію, захищати права. Крім того, необхідно посилювати відповідальність податкових органів за перешкодження підприємницькій діяльності.

Саме завдяки правовому регулюванню держава здатна (за наявності волі) стимулювати реальну конкуренцію (підвищення якості послуг і товарів), зростання бізнесу і розширення сфер його застосування. Важливо створити умови для започаткування бізнесу, що неможливо без простоти спілкування з державою та легкого доступу до кредитних ресурсів, включаючи можливість отримання доступного початкового капіталу для підприємця. При цьому преференції від держави повинні отримувати сумлінні платники податків, які прозоро працюють у реальному (а не фінансовому) секторі економіки.

Чинна правова база повинна сприяти ефективному розвитку суб'єктів господарювання і встановленню прозорих відносин між податківцями й платниками податків. Важливо продовжити дерегуляцію господарської діяльності (у квітні – травні 2011 р. в Україні були скасовані понад 600 актів, які заважали веденню бізнесу) з метою забезпечення підприємцям реалізації економічних свобод, можливості реалізувати свої законні права і захищати свої законні інтереси. Для цього потрібно продовжити спрощення дозвільних процедур, які мають бути прозорими, і усунути людський фактор, нівелюючи цим бюрократичну складову. На жаль, урядовці іноді

протистоять економічним перетворенням або не уявляють собі, де вони необхідні.

Варто продовжити роботу над системними змінами до Податкового кодексу України, насамперед щодо спрощеної системи оподаткування. Потрібно спростити перехід від єдиного податку на загальну систему оподаткування, зробити його поступовим. Також важливо приділити увагу системі звітності: забезпечити перехід від її відсутності через спрощені варіанти до загальної системи. Важливо і далі створювати всі умови (правові гарантії) для мінімізації контактів платника податків з податковими органами та спрощення їх відносин на всіх рівнях. Позитивним кроком у цьому напрямку є подання звітності в електронній формі.

Потрібно підтримати пропозицію уряду щодо необхідності у переході до добровільного використання печаток суб'єктами приватного права (ідеться про відмову від обов'язкового застосування печаток і перехід до обов'язковості зазначення в документах тільки особистого підпису), оскільки такий крок: 1) сприятиме спрощенню і здешевленню процедур відкриття нового підприємства; 2) полегшить не тільки процедуру започаткування бізнесу, а й дозволить уникнути ряду проблем у його веденні; 3) дасть можливість перейти до більш простої, швидкої та менш витратної процедури заповнення податкових накладних; 4) зменшить кількість зловживань у процесі отримання печаток, що позитивно вплине на розвиток підприємництва та сприятиме покращенню позиції України в міжнародних рейтингах; 5) дозволить уникнути зловживань, пов'язаних з підrobкою печаток, що сьогодні часто використовується в рейдерстві і різних методах шахрайства тощо.